

KAPITEL 4

FORTÆLLEREN

Når vi arbejder med tekster i dansk, ser vi altid på fortælleren. Men hvorfor er fortælleren vigtig at beskæftige sig med i litteratur og – man fristes næsten til at sige – især hos Blicher? Et svar er, at fortælleren er læserens adgang til fortællingens fiktive univers. Dvs. gennem fortælleren kommer en vurdering af, hvad det er vigtigt. Fortælleren har altså en magt over vores oplevelse af teksten. En bevidsthed om fortællertypen gør os i stand til at overveje effekten af måden, som f.eks. personer og begivenheder beskrives på, og derved bliver vi i stand til at gennemskue fortælleren indflydelse. Hos Blicher er det især indflydelsen fra den *personaliserede jegfortæller*, vi skal fokusere på, selv om han også benyttede den *alvidende fortæller*.

Det danske prosagennembrud: den alvidende fortæller

Blicher debuterer som novelleforfatter i 1824 med “Brudstykker af en landsbydegns dagbog”, og dermed er han med til at indlede det danske prosagennembrud. Den mest almindelig fortællertype i samtidens prosa er den klassiske alvidende fortæller, som f.eks. B.S. Ingemann (1789-1862) bruger i sine populære historiske romaner. Blicher benytter også denne fortællertype, f.eks. i “Præsten i Thorning” (1824).

Den klassiske alvidende fortæller kaldes også for den *olympiske fortæller*. Dette henviser til Grækenlands højeste bjerg Olympos (på dansk Olympen), som ifølge den græske mytologi var bolig for de olympiske guder. Den alvidende fortæller kan overskue hele handlingen, og det er derfor, der kan fortælles "oppefra", der hvor man har udsyn og overblik. Denne fortællertype er en *ubunden tredjepersonsfortæller*, som kan springe mellem personer, og som ved, hvad personerne tænker, og kan springe i tid og i sted. Fortælleren er ofte anonym, men kan komme med *fortællerkommentarer*. En effekt af den alvidende fortæller kan ses i nedenstående citat, hvor man som læser får indblik i viden, som både er kendt og ukendt for personerne. Her bruger Blicher fortælleren til at skabe spænding omkring pigen: Hvad er det for en hemmelighed, pigen bærer på?

“Farvel, ædle jomfru!” sagde han uden at standse hesten, “forlader [tilgiv], så skal eder forlades.” Med den højre hånd trykkede han hatten dybere ned og for af sted i tordnende galop. Forundret, forvirret og hartad [næsten] bedøvet stirrede hun efter ham, og mørket faldt på, før hun kom tilbage til slottet. Næsten lige så hurtigt kom det skrækkens bud, at præsten havde ihjelstukket hendes fæstemand. At jomfruen viste en uforstilt [oprigtig] forfærdelse og derefter en lige så uforstilt sorg, var meget naturligt; men den rette grund til disse sindsbevægelser var en hemmelighed for alle undtagen for den sørgende pige selv. Da imidlertid forældrene tænkte, at sorgen gjaldt junker [ung adelsmand] Jens, måtte de ej alene billige [godkende] denne, men også hendes hårdnakkede vægring [modstand] ved at indgå nogen anden forbindelse [ægteskab]. ”

St.St. Blicher, “Præsten i Thorning”, 1824.

Blichers bedste noveller: den personaliserede jegfortæller

I de bedste og mest læste noveller bruger Blicher dog ikke den alvidende fortæller, men derimod den personaliserede jegfortæller, som er en meget anden type fortæller end den alvidende.

Som følge af den personaliserede jegfortæller ser vi kun verden fra

jegets synsvinkel og har altså ikke indblik i øvrige personers indre. Den personaltiserede jegfortæller har selv været til stede ved begivenhederne og har del i handlingen, og dette gør jeget noget ud af at beskrive.

I "Brudstykker af en landsbydegns dagbog" er det tydeligt, at der er gang i både kød og blod hos Morten Vinge:

“ Ak, jeg elendige menneske! nu ved jeg, hvad det er, jeg fejler; Ovid har sagt mig det, han har ganske akkurat beskrevet mig min sygdom. Dersom jeg ikke tager fejl, så hedder den *amor*, på dansk: *kærlighed* eller *elskov*, og den jeg er charmeret udi [*forelsket i*], må uden al tvivl være frøken Sophie. Ak, jeg arme dåre [*fjols*]! ”

I "Sildig opvågningen" understreger fortælleren sin nærhed i forhold til begivenhedernes gang:

“ Jeg, hans præst, var den eneste, som han havde daglig og længe hos sig. Børnene kunne han ikke lide at se; når nogen af dem kom ind, vendte han sig om til væggen. ”

I "Præsten i Vejlby" kan Erik Sørensen næsten ikke skrive som følge af sin involvering:

“ Gud se i nåde til os alle! Jeg er så betagen [*plaget*] af skræk og bedrøvelse, at jeg næppe er i stand til at føre pennen. Vel hundrede gange er den falden mig af hånden. Mit hjerte er så bespændt, og mine tanker så tvivlrådige [*rådvilde*], at jeg hartad [*næsten*] ikke ved, hvor jeg skal begynde. ”

Den klare kobling mellem jeget og begivenhederne gør, at jeget i første omgang får autoritet og troværdighed. Det bliver også tydeligt, at begivenhederne har påvirket fortælleren stærkt. Det er simpelthen nødvendigt at fortælle historien. Lige præcis dette forhold medfører samtidig, at jeget ikke kan nøjes med at fortælle, men også må fortolke og dømme. Blichers fortællere har med andre ord part i begivenhederne og oplever dem derfor ud fra et bestemt perspektiv.

Det, som gør Blichers noveller så interessante, er, at han så at sige udstiller sin fortæller. Ofte afslører fortælleren ufrivilligt sine lyster eller tanker, som han ikke tager med i sin egen fortolkning, men som læseren kan bruge i sin forståelse af jeget og dermed af fortællingen. Læseren kan komme frem til en anden konklusion, end fortælleren gør. Dette har to konsekvenser. For det første rettes spotlightet mod fortællerens psyke: Hvad er han for et menneske? For det andet bliver det tydeligt, at der er flere fortolkninger end fortællerens. På den måde inddrages vi som læsere som aktive fortolkere af det fortalte.

Man taler ofte om den *upålidelige jegfortæller* og skelner mellem en *bevidst* og en *ubevidst* upålidelig jegfortæller. Den bevidst upålidelige skjuler med vilje informationer eller giver forkerte oplysninger. Den ubevidst upålidelige er ikke klar over, at han/hun fortæller noget misvisende. Her kan man bruge begrebet *underfortolkning*. Underfortolkning betyder, at fortælleren mangler viden, forestillingsevne eller psykologisk indsigt, der resulterer i en mangelfuld fortolkning. Der er altså ikke nødvendigvis tale om, at fortælleren bevidst fører nogen bag lyset. Som det fremgår af “ekspert-citatet” nedenfor, er overbegrebet den upålidelige fortæller måske problematisk i forhold til Blicher. Derfor har vi også valgt begrebet den personaliserede fortæller.

Husk derudover ... at der er andre fortællertyper end den alvidende fortæller og jegfortælleren, som Blicher foretrækker. Lige gyldig hvilke fortællere der er med i en tekst, så har forfatterens valg af fortæller betydning for vores adgang til og opfattelse af tekstens univers. Derfor er fortælleren helt central, når vi analyserer tekster.

DISKUTER MED EKSPERTEN

Søren Baggesen mener ikke, at det er så ligetil at beskrive Blichers fortællere som upålidelige. Hvad er hans argumenter? Er I enige?

Det særlige for Blicher er den måde hvorpå han åbner for disse mange tolkningsrum ved sin brug af den personaliserede fortæller. Man har et begreb i narratologien, altså læren om fortællingen, der hedder den upålidelige eller utroværdige fortæller, og det kan være fristende at katalogisere Blichers personaliserede fortæller som en variant under denne kategori. Men det ville være skævt, for det er noget andet der er på spil. Selv om nemlig præstens ord i "Sildig Opvaagnen" ikke sådan står til troende, så er det på den anden side forkert at kalde ham upålidelig. Det der er noget i vejen med er ikke hans fortælling, men hans fortolkning. Sådan er det overalt i Blichers fortællekunst. Man kan ikke fortælle uden at fortolke, men man kan heller ikke styre sin fortælling sådan at den kun tillader en entydig fortolkning. Det Blicher opnår ved at bruge en personaliseret fortæller i sine noveller, er at gøre dette princip til fortællekunst. Hans fortællere er alle troværdige i den forstand at de fortæller det de har set med egne øjne og selv været med til. Det fortæller de fordi det betyder noget for dem, og det er det der betyder noget for dem de fortæller. Men derved kommer de uvægerligt til at fortælle lidt mere eller lidt mindre end det de ville fortælle (...)

Søren Baggesen, *Fire veje til Blichers novellekunst*, 2004